

## REVEIL-ONDERZOEK

P. L. Schram

Het is niet moeilijk, van de studie van het negentiende-eeuwse Nederlandse Reveil, de opwekkingsbeweging waaraan de namen van Is. da Costa, G. Groen van Prinsterer, O. G. Heldring c.s. verbonden zijn, een uitgebreide literatuurlijst samen te stellen. Reeds J. C. Rullmann in *Een nagel in de heilige plaats*, Amsterdam 1912, deed hiertoe een poging. Nu beschikken wij over een bibliografie van de hand van M. Elisabeth Kluit in *Het Protestantse Reveil in Nederland en daarbuiten 1815 - 1865*, Amsterdam 1970 (hierna te citeren als PRN), 519 - 523. Nodig is slechts een aanvulling.

De literatuur is voornamelijk van Nederlandse origine. Buiten onze grenzen was de aandacht voor het Nederlandse Reveil gering. Noch de *Realenzyklopädie* (3) (Herzog-Hauck) noch *Religion in Geschichte und Gegenwart* (3) vermelden het, wel worden daar enkele afzonderlijke Reveilfiguren besproken. "Het" Reveil is blijkbaar niet gemakkelijk te begrenzen en te beschrijven. Er zijn inderdaad open vragen.

Wanneer is het Reveil begonnen? Reeds in de achttiende eeuw, met de kringen waaraan John Wesley participeerde of met de Amsterdamse afdeling van de Christentumsgesellschaft (1784)? Of in de negentiende eeuw, met de "Ware Vrienden van het Christendom" van C. van Zuylen van Nijvelt (1817) of met de *Bezwaren tegen de geest der eeuw* (1823) van Is. da Costa?

Wanneer is het geëindigd? Met de laatste vergadering van de "Christelijke Vrienden" (1854)? Met het conflict tussen G. Groen van Prinsterer en J. J. L. van der Brugghen (1857)? Met de bijeenkomst van de Evangelische Alliantie in Nederland (1867)?

Het lijkt niet nodig in te gaan op de redenen waarom, ondanks zijn ondefinieerbare karakter, in Nederland het Reveil velen heeft geboid. Er zijn tientallen detail-studies van verschillende auteurs. Enkelen wijdden er meer dan één artikel of boek aan. B. de Gaay Fortman schreef een reeks, die waard is eens gebundeld te worden. Niet slechts de kerkhistoricus, ook de letterkundige (M. H. Schenkeveld, C. E. te Lintum, W. J. C. Buitendijk, J. Meijer), de classicus (J. Zwaan), de politicus (J. J. R. Schmal), vonden in of om het Reveil-Archief hun materiaal. Aan een dissertatie over de pedagogische idealen van het Reveil wordt gewerkt.

Bestudering van het geheel heeft van meet af aan plaatsgevonden.